

***ATRAPATS EN LA PRECARIETAT:
EL DEUTE QUE OFEGA LES
FAMÍLIES MÉS VULNERABLES***

***OBSERVATORI DE LA REALITAT SOCIAL
DE LA DIÒCESI DE TERRASSA 2017***

Caritas

***ATRAPATS EN LA
PRECARIETAT:
EL DEUTE QUE OFEGA
LES FAMÍLIES MÉS
VULNERABLES***

Caritas

Colección Estudios e Investigaciones

© Cáritas Española Editores
Embajadores, 162
28045 Madrid
Teléf.: 91 444 10 00
publicaciones@caritas.es
www.caritas.es

ISBN: 978-84-8440-751-5

Depósito legal: M-11822-2018

Preimpresión e impresión:

Gráficas Arias Montano comunicación, S. A.
28320 Pinto (Madrid)

Impreso en España/Printed in Spain

Autors

Amb l'acompanyament de la Fundació Pere Tarrés i de l'Equipo de Estudios de Cáritas Española i Fundación FOESSA

Compromissos amb la millora de la gestió i l'impacte social
equip • Formació • Aigua • MILLORA

I amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
**Departament
de la Presidència**

Rosa Coscolla Aisa
Sociòloga i psicòloga
Experta en recerca i consultoria
en acció social

Amèlia de Juan Castella
Triballadora social
Responsable de l'Observatori de la Realitat Social
Càritas Diocesana de Terrassa
adejuan@caritasdiocesanaterrassa.cat

Raúl Flores
Sociòleg
Equipo de Estudios i Fundación FOESSA
Àrea de Comunicació, Sensibilización e Incidencia
Cáritas Española
rflores.ssgg@caritas.es

Albert Fornies Ráfols
Sociòleg
Tècnic de projectes. Consultoria i Estudis.
Fundació Pere Tarrés
afornies@peretarres.org

Montserrat Martínez Melo
Sociòloga
Cap de metodologia i estudis en acció social. Consultoria i estudis.
Fundació Pere Tarrés
mmartinezm@peretarres.org

Agraïments

Aquesta recerca i anàlisi ha estat possible gràcies al treball, constància i compromís de moltes persones. Especialment es vol agrair la feina feta per la Berta Hernández, estudiant en pràctiques de la Fundació Pere Tarrés, la Queralt Cadafalch, voluntària de Càritas Diocesana de Terrassa, pel suport al treball de recerca qualitatiu, i l'Iñaki Pardo, periodista que ha fet possible en gran part la realització de les entrevistes personals.

A més, ha estat indispensable la constància i el bon fer dels diversos agents de Càritas Diocesana de Terrassa, tant professionals com voluntaris, a l'hora de realitzar les enquestes a les persones acompanyades per Càritas.

Han col·laborat activament en aspectes d'aprofundiment i anàlisi de la situació els membres del Consell Assessor de l'Observatori de la Realitat Social, així com Xavier Oriach, estudiant d'ESADE, i Teodor Mellén, sociòleg i professor d'ESADE. Igualment, cal agrair la tasca de les responsables dels equips tècnics dels Serveis Socials de Ripollet, Montserrat Llorenç, i de Canovelles, Montserrat Coll.

També ens ha donat suport en temes jurídics Martí Batllori, secretari general de Càritas Girona i advocat mercantil.

I finalment, destaquem l'aportació indispensable dels testimonis de les persones ateses per Càritas Diocesana de Terrassa, que generosament han posat veu a tantes persones i famílies atrapades en l'endeutament i que confien en l'acompanyament de Càritas.

Índex

1. INTRODUCCIÓ	11
1.1 PRESENTACIÓ DEL SR. BISBE	13
1.2 SR. SALVADOR OBIOLS.....	16
1.3 L'OBSERVATORI DE LA REALITAT SOCIAL DE CÀRITAS: UN ALTA- VEU PER A LES FAMÍLIES MÉS VULNERABLES	18
1.4 SÍNTESI DELS OBJECTIUS I METODOLOGIA	22
1.5 CONCEPTES CLAU DE L'ANÀLISI	25
2. ATRAPATS EN LA PRECARIETAT: EL DEUTE QUE OFEGA LES FAMÍLIES MÉS VULNERABLES	29
3. RESULTATS DETALLATS	33
3.1 ELS INGRESSOS DELS MÉS POBRES.....	35
3.2 EL DEUTE EN LA PRECARIETAT.....	44
3.3 LES FONTS DEL DEUTE: LA DESESPERANÇA DE NO PODER EIXUGAR-LO	50
3.4 PERSONES I FAMÍLIES DAVANT DEL DEUTE	54
4. DEUTE I POBRESA	59
5. POSICIONAMENT DE CÀRITAS: DE L'OFEC A L'ESPERANÇA	69

1 | Introducció

1.1 PRESENTACIÓ DEL SR. BISBE

Benvolguts,

Em plau prologar aquest primer informe elaborat per l'Observatori de la Realitat Social, que va ser creat a la diòcesi de Terrassa el 2 de desembre de l'any 2016.

Des de la creació de la diòcesi, el 15 de juny de 2004, l'acció caritativa i social de l'Església ha estat un dels objectius i centre d'interès de la vida diocesana. En la meua homilia de presa de possessió ho vaig manifestar clarament, tot indicant que era un dels trets de la que seria la nostra acció pastoral. Amb el pas dels anys, des de Càritas Diocesana s'han impulsat un bon nombre de projectes i s'ha creat un teixit social de voluntaris i col·laboradors que treballen per donar resposta a les diverses necessitats que es van generant a la nostra societat. Com a fruit de tot això, entre altres iniciatives, s'han obert diversos menjadors socials, pisos d'acollida i botigues de roba, i l'any 2015 es va crear l'empresa APASOMI, de reinserció social.

Jo mateix vaig adreçar als diocesans l'any 2015 la carta pastoral *Una Església samaritana per a un temps de crisi*, en la qual convida-

va tothom a sortir, prendre la iniciativa, ser creatius i posar-nos en camí. Constatava aleshores que de vegades hem pecat de ceguesa o de lentitud davant del sofriment dels altres, però que també ens havíem posat en camí per la urgència de les situacions. Recordava la importància de l'actitud d'estar en camí, com una actitud interior de dinamisme, d'atenció diligent per captar els senyals, els signes dels temps. I en aquesta aventura de recerca ens caldria tenir el coratge d'abandonar les comoditats, les possessions i, sobretot, les seguretats. Aquesta ha de ser sempre la disposició del nostre cor: estar atents al germà necessitat, en camí, amb iniciativa, reaccionant amb rapidesa i, si és possible, amb anticipació.

Recollint aquest sentit, expressat en l'esmentada carta pastoral, des de Càritas Diocesana es va iniciar el camí de l'Observatori de la Realitat Social amb la finalitat d'oferir una anàlisi social acurada partint de la realitat de les persones. Així podem mirar aquesta realitat social, oferir propostes per a la nostra acció en el territori i millorar, d'aquesta manera, la vida de les persones perquè puguin viure la seva dignitat de fills estimats de Déu.

En aquest treball s'ha comptat amb la valuosa aportació d'entitats i persones d'un ampli àmbit social (acadèmics, polítics, sindicalistes, empresaris, juristes, agents socials, etc.) que han contribuït amb les seves aportacions a la confecció definitiva d'aquest informe. A tots els vull agrair la predisposició a col·laborar, des del començament, en aquest treball del qual també formen part. Amb ells hem compartit el treball en diverses reunions, que han posat de manifest la voluntat compartida de sumar esforços per ajudar a pal·liar tantes situacions de precarietat i injustícia que pateixen moltes famílies en el territori de la nostra diòcesi.

Tot aquest treball i les reflexions que presentem en aquest document volen contribuir a cercar camins per tal de col·laborar en la promoció integral de cada persona segons els designis de Déu. En el número 182 de l'exhortació postsinodal *Evangelii gaudium* de l'any 2015, el papa Francesc ens recordava que: «Els ensenyaments

de l'Església sobre situacions contingents estan subjectes a majors o nous desenvolupaments i poden ser objecte de discussió, però no podem evitar ser concrets —sense pretendre entrar en detalls— perquè els grans principis socials no es quedin en meres generalitats que no interpel·len ningú. Cal treure'n les conseqüències pràctiques perquè «puguin incidir eficaçment també a les complexes situacions actuals». Els Pastors, acollint les aportacions de les distintes ciències, tenen dret a emetre opinions sobretot allò que afecti la vida de les persones, ja que la tasca evangelitzadora implica i exigeix una promoció integral de cada ésser humà».

Agraeixo una vegada més tot el treball que des de Càritas diocesana s'ha fet per tal de contribuir a fer present l'amor i la misericòrdia de Déu entre els que més pateixen les injustícies a la nostra societat. Confio que aquest informe que presentem, amb l'anàlisi i les propostes que ofereix, sigui una valuosa contribució a tot el treball que des de l'Església s'està realitzant.

+ Josep Àngel Saiz Meneses
Obispo de Terrassa y presidente de Càritas Diocesana

1.2 Sr. Salvador Obiols

Quan vam iniciar el nostre camí amb l'Observatori de la Realitat Social, volíem fer-ho des d'un projecte que treballés per la transformació social des del coneixement, des de l'experiència, la complicitat i la suma d'esforços de diferents agents.

Creiem que cal mirar el món des d'una altra perspectiva, amb la mirada compromesa amb els més febles, amb la ferma voluntat que tots els implicats ho fem com ens demana el papa Francesc, amb «una solidaritat desinteressada i a un retorn a l'economia i les finances amb una ètica en favor de l'ésser humà».

Per això, com a primer tema vam escollir el sobreendeutament de les llars, perquè en el dia a dia de la nostra acció veiem que aquesta situació fa que moltes persones no aconseguixin sortir de la situació en què es troben. Som conscients que, en algunes situacions, aconseguir un contracte no vol dir millorar, ja que hi ha nombrosos embargaments de nòmines...

Aquesta recerca permet posar sobre la taula que la pràctica totalitat de persones acompanyades per Càritas es troba en situació de pobresa (96,2%) i la gran majoria, de pobresa severa (69,9%), dependent, en moltes ocasions, d'ingressos de les administracions (48%), del suport de les famílies i amics o de l'economia submergida com a estratègia de subsistència (32%). Fins i tot, quan tenen ingressos del treball (32%), aquests són molt precaris, ja que, tot i disposar de més ingressos, els resulten insuficients per cobrir les despeses.

La gran majoria tenen deutes (61%) que s'estima que sumen més d'un milió i mig d'euros (1.642.000 €); la mitjana és de 7.800 € per família. Bona part dels casos són deutes petits (el 36% no supera els 500 €) però que, en economies precàries, ofeguen les famílies. El 19,4% de les famílies estan sobreendeutades (el seu deute supera el 40% dels ingressos) i 6,9% es troba en

risc d'estar-hi, ja que el seu deute oscil·la entre el 20 i 40% dels ingressos.

Aquest deute prové de la despesa necessària d'habitatge (36,4%), especialment dels subministraments (30%) i el lloguer (20%), de l'Administració pública (21,7%) i de la despesa escolar (23,7%). El deute del finançament al consum (targetes i crèdits) no supera el 7% dels casos.

Aquestes famílies no podrien eixugar el deute ni dedicant gran part dels ingressos generats en un any a pagar-lo. Això fa que es converteixi en un deute crònic.

La desesperança és generalitzada. El 70% de les famílies creu que no podrà eixugar el deute, molt especialment el que està relacionat amb l'habitatge (70%) i els impostos locals (75%).

Recollint l'anàlisi d'aquesta situació de patiment, tots els que formem part del Consell Assessor de l'Observatori de Càritas Diocesana de Terrassa ens hem compromès a tirar endavant un seguit de propostes de millora de les respostes que, com a societat, hem de donar davant del deute que tenen les famílies. Creiem fermament que no només hem de denunciar el patiment de les famílies, sinó que ha de ser aquesta situació la que ens empenyi a tirar endavant mesures eficaces per modificar les estructures injustes que perpetuen aquestes situacions.

Salvador Obiols i Gras
Director general de Càritas Diocesana

1.3 L'OBSERVATORI DE LA REALITAT SOCIAL DE CÀRITAS: UN ALTAVEU PER A LES FAMÍLIES MÉS VULNERABLES

L'acció de Càritas recull l'encomanament de compromís social que fa l'Església. Un compromís transformador de les persones i les causes de la pobresa que denunciï la injustícia i alhora que sigui capaç d'oferir respostes concretes.

Per això, la nostra acció es desenvolupa en diferents plans, que estan interrelacionats: l'acompanyament a les persones que es troben en situació de vulneració i exclusió, la sensibilització des d'on es treballa el compromís personal i comunitari i, finalment, les accions que ens porten a transformar les causes de la pobresa, a denunciar les injustícies des de l'elaboració de propostes alternatives.

Des de Càritas estem convençuts que la pobresa és evitable, que hi ha factors que la generen i que es poden canviar i cal que ens comprometem en aquest sentit. Partint de l'acompanyament a les persones, incidim en la vida pública intentant transformar les causes que generen la pobresa i l'exclusió, i proposem un model alternatiu que ens impliqui com a societat.

És seguint aquest convenciment i la nostra missió que, a les darreries de l'any 2016, es va impulsar la creació de l'Observatori de la Realitat Social.

Un observatori des del qual no només es vol fer una anàlisi de la realitat social, sinó que té la ferma voluntat de promoure processos de transformació personal per mitjà d'accions de sensibilització, i també busca fer propostes de canvi social. Com vam dir el dia de la seva presentació, creiem que una altra mirada és possible.

Amb el convenciment que aquest encomanament no el podíem fer sols, vam plantejar-nos vincular l'Observatori, de manera trans-

versal, amb altres agents que ens poguessin fer aportacions a partir dels seus punts de vista, basats en àmbits diversos (acadèmic, analític, polític, econòmic, social o legislatiu). Per això vam constituir un consell assessor, que està format pels membres següents:

Presidència

Mons. Josep Àngel Saiz.

Bisbat de Terrassa

Vicepresidència

Salvador Obiols.

Càritas Diocesana de Terrassa

Consellers/es

Antoni Abad.

CECOT

Josep Argemí.

Expert- UIC

Antoni M. Brunet.

Cambra de Comerç de Sabadell

Meritxell Budó.

Diputació de Barcelona

Salvador Cardús.

Sociòleg

Josep M. Carreras.

Àrea Metropolitana de Barcelona

Josep Escartín.

Síndic Municipal de Greuges de Sabadell

Marià Galí.

Cambra de Comerç de Terrassa

Ignasi Giménez.

Consell Comarcal del Vallès Occidental

Montserrat González.

Unió General de Treballadors (UGT)-Vallès Occ.

Paco López.

FPT-URL-Facultat d'Educació Social i Treball Social

Enrique López.

ESADE - Universitat Ramon Llull

Òscar Mateos.

Centre d'Estudis Cristianisme i Justícia

Cora Mazo.

Càritas Diocesana de Terrassa

José Luis Molina.

Universitat Autònoma de Barcelona

Josep Monràs i Galindo.

Associació Àmbit B-30

Pere Pardo.

Càritas Diocesana de Terrassa

Natalia Peiro.

Fundación FOESSA

Gonzalo Plata.

CCOO Catalunya (UI Vallès Or., Maresme i Osona)

María Recuero.

USOC Catalunya

Esteve Renom.

Càritas Diocesana de Terrassa

David Ricart.

Consell Comarcal del Vallès Oriental

Enrique Rodríguez.

CCOO Catalunya (Vallès Occ. i Catalunya Central)

Juan Carlos Sánchez.

Expert

Frederic Udina.

Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT)

En el moment de començar el camí de l'Observatori, creïem que havíem de trobar un tema d'anàlisi que respongués al patiment que veïem dia a dia en els acompanyaments que fem a les persones.

Per les dades macroeconòmiques, sembla que la greu crisi que ens ha afectat durant aquests anys va remetent, però estem constant, amb la nostra intervenció, que aquesta millora no és suficient per a la reducció de la pobresa i l'exclusió social.

Tal com recull la Fundació FOESSA en el seu darrer informe, «Desprotección Social y Estrategias Familiares», el 70% de les llars no ha percebut els efectes de la recuperació econòmica i es detecta que els que van patir més els efectes de la crisi són els qui menys ho perceben.

A la nostra diòcesi, en l'atenció que fem a les persones, veiem que aquesta recuperació és molt lenta. Tal com dèiem a la memòria del 2016, hem atès 14.174 llars, i destacàvem que aquest problema afecta especialment llars amb menors (un 65%). Exposàvem també que el 43% de les persones que atenem està treballant i, per tant, detectem el fenomen dels treballadors pobres, així com aspectes preocupants de precarització en l'habitatge. Som acompanyants d'un gran patiment personal i social.

En moltes llars veiem que, malgrat que la seva situació d'ingressos pot millorar, no aconsegueixen sortir del cercle de dificultats en què es troben i el factor que apareix recurrentment és el deute. Aquest també suposa una situació preocupant en llars que es troben en situacions molt més complicades pel que fa als ingressos.

Som testimonis d'una situació d'ofec de les persones que pateixen aquesta situació. Tenen al damunt una llosa que no els permet respirar ni mirar al futur amb esperança.

Per tot això decidim analitzar quina és la situació de les llars que atenem en relació amb el deute. Les llars estan sobreendeutades? Com viuen aquesta situació? Com hi fan front?

Alhora, també volem valorar quines alternatives hi ha en aquest sentit i quina és la resposta que hi donem com a societat.

1.4. SÍNTESE DELS OBJECTIUS I METODOLOGIA

Per donar resposta a aquests interrogants s'ha dissenyat una metodologia de recerca multiestràtegica amb l'objectiu de produir informació tant qualitativa com quantitativa. En primer lloc, es va dur a terme una fase de conceptualització i operativització a partir d'entrevistes a informants clau de l'àmbit del dret, la incidència social i l'acció social. Amb el treball conjunt del Consell Assessor i les fundacions implicades, es va delimitar l'objecte d'estudi i es van establir els interrogants per tal de dur a terme les següents fases de producció d'informació primària. Aquesta tasca ha estat clau també per realitzar una primera llista de conceptes clau, que s'exposa en l'apartat següent.

Concretament, s'ha realitzat una enquesta personal a una mostra de 346 persones i llars ateses per Càritas Diocesana de Terrassa en els seus serveis i programes especialitzats durant l'any 2017, exceptuant programes alimentaris. Aquesta mostra de casos, enquestada per tècnics i algun voluntari de Càritas entre gener i febrer de 2017, suposa una fotografia prou completa i fidel de les prop de 14.200 famílies ateses i les 46.000 persones acompanyades en els programes al llarg del 2016. En aquesta enquesta s'han abordat els objectius següents:

- Característiques de les principals persones sustentadores.
- Ingressos de la llar (fonts i quantitats).
- Deute acumulat per les llars (fonts i quantitats).
- Possibilitats d'eixugar el deute.

Els resultats de l'enquesta són part rellevant d'aquest informe i han permès fer una estimació de les diferents situacions de sobreendeutament familiar.

En tercer lloc, s'han realitzat sis entrevistes en profunditat a diferents perfils clau de famílies i persones ateses en situació de sobreendeutament. Aquestes entrevistes han permès comprendre:

- La trajectòria personal i familiar.
- L'impacte del sobreendeutament en la vida personal i social.
- L'acompanyament de Càritas.
- Les necessitats i demandes de les famílies en situació de sobreendeutament a la societat.

Finalment, s'ha realitzat una consulta al Consell Assessor d'aquest Observatori, demanant criteri interpretatiu i valoració de la resposta social i institucional.

L'anàlisi del conjunt de la informació s'ha realitzat de manera integrada i s'exposa a continuació, combinant els resultats estadístics amb l'anàlisi qualitativa.

A tall de síntesi, es faciliten les fitxes tècniques de les operacions realitzades.

Fitxa tècnica - Enquesta a persones ateses

Univers d'estudi: llars ateses per Càritas Diocesana de Terrassa en els serveis i programes especialitzats durant l'any 2017, exceptuant programes alimentaris (14.200 famílies, equivalents a 46.000 persones)

Tipus d'enquesta: personal

Mostra vàlida: 346

Marge d'error: tant en el cas de la referència a persones com a llars, la mostra suposa un marge d'error de + 5,3% per a un nivell

de confiança del 95%, sota el supòsit de màxima indeterminació ($p = q = 0,5$), per a universos finits amb procediments de mostreig aleatori simple.

Anàlisi estadística: descriptiva univariable i bivariable. Contrasts d'hipòtesi adequats en cada cas segons les condicions estadístiques i la mètrica de les variables implicades (test de Chi², test de residus, T-Test, ANOVA, o d'altres).

Calendari: gener i febrer de 2017

Fitxa tècnica - Entrevistes

Univers d'estudi: llars ateses per Càritas Diocesana de Terrassa en els seus programes durant 2017, exceptuant programes alimentaris

Tipus d'entrevista: semiestructurada

Nombre d'entrevistes: 6

Gravació: àudio

Transcripció: no literal

Anàlisi: anàlisi de contingut

Calendari: juny de 2017

Fitxa tècnica - Qüestionari Consell Assessor

Univers d'estudi: membres del Consell Assessor de l'Observatori de la Realitat Social de Càritas Diocesana de Terrassa

Tipus de qüestionari: no estructurat

Nombre de qüestionaris: 10

Anàlisi: anàlisi de contingut

Calendari: setembre 2017

1.5 CONCEPTES CLAU DE L'ANÀLISI

El que volíem explorar és la situació de sobreendeutament, la manera com afecta els qui la pateixen i les respostes socials que hi ha.

La majoria d'anàlisis en relació amb les situacions de pobresa i exclusió es basen en l'estudi dels ingressos. Són poc freqüents anàlisis amb una mirada sobre el deute contret per les llars i la manera com aquest deute afecta les persones. Això ha fet que tinguem pocs elements de contrast en el nostre estudi.

El que sí que existeix és l'Enquesta Financera de les Famílies del 2014, feta pel Banc d'Espanya, segons la qual el 49% de les llars tenia algun tipus de deute. Aquesta mirada només enfocava al deute contret amb les entitats bancàries, però ens evidencia que el tema del deute és important. En el moment de la finalització d'aquest estudi, encara no han sortit les dades actualitzades del 2017, que sabem que s'han de publicar aviat.

Partim de la idea que el deute per ell mateix no és un aspecte negatiu, ja que la possibilitat d'endeutament ha permès a moltes llars afrontar nous processos vitals necessaris i que a curt termini serien impossibles d'assumir sense aquest suport extern.

A Catalunya, la Llei 4/2016, del 23 de desembre, de mesures de protecció del dret a l'habitatge de les persones en risc d'exclusió residencial defineix la situació de sobreendeutament en l'article 4 com la «situació d'incapacitat manifesta d'una persona per a afrontar els deutes derivats d'una relació de consum, provocada per causes sobrevingudes, com ara l'atur, la incapacitat d'un membre de la unitat familiar o altres d'anàlogues, i les circumstàncies econòmiques i financeres alienes a la voluntat del deutor que han implicat un augment significatiu de la càrrega hipotecària i que provoquen una disminució important de la seva capacitat econòmica».

Explicita, també, que una persona sobreendeutada és la «persona física que es troba en situació de sobreendeutament, com a deutor principal o de manera solidària, avalador o fiador, com a conseqüència d'una o diverses relacions de consum».

En el desenvolupament de l'estudi incorporem aquesta mateixa visió en la comprensió d'aquest concepte clau.

Volíem també saber com són les situacions de sobreendeutament a les llars que acompanyem, quin és el procés que els ha portat a contreure el deute, quin tipus de deutes tenen, si són assumibles o, al contrari, si ens trobem amb deutes assumibles «irrespirables» per les persones que els tenen.

Igualment, volíem aprofundir en la manera com viuen les persones aquesta situació, quin patiment els genera, quina capacitat de resposta hi tenen.

Finalment, en una primera mirada a les respostes que podem donar a aquesta situació com a societat, hem de destacar una resposta legislativa clau, la Ley 25/2015, de 28 de julio, de mecanismo de segunda oportunidad, reducción de la carga financiera y otras medidas de orden social, coneguda com la llei de la segona oportunitat, com a possible via de sortida d'aquestes situacions.

La llei parteix d'un concepte simple: que els deutes de les persones poden ser exonerats, eliminats. I ho articula mitjançant el procediment de concurs de persona física, pensat per a persones que han esdevingut insolvents, incapaces de fer front als seus pagaments. El procediment permet que, en determinades condicions, el jutge concedeixi l'exoneració dels deutes que no han pogut ser pagats pel deutor, sense necessitat de comptar amb el consentiment dels seus creditors.

Hem tingut la sort que un alumne d'ESADE es va interessar en el tema del nostre estudi i ha elaborat el treball de final de grau en

aquesta línia, fent una anàlisi del règim legal espanyol, una comparació amb la legislació d'altres països europeus, una valoració de la implantació d'aquest marc legal i una proposta de les millores que caldria introduir.

Model / paràmetres	Model anglosaxó	Model francès (rehabilitació)	Model alemany (redempció)	Model espanyol
Percepció endeutament	Fenomen inherent al mercat	Fenomen socioeconòmic	Responsabilitat moral del deutor	Fenomen socioeconòmic
Tractament bona fe	Es presumeix	Es presumeix	S'ha de provar	S'ha de provar
Procediment	Progressiu: 1) Debt reorganization (fins 500 lliures) 2) Bankruptcy Order o Individual Voluntary Agreements (IVA) 3) Direct Relief Order	Progressiu: 1) Reorganització pagaments (fins a 1000 €) 2) Comissió proposa un pla de viabilitat 3) Procédure rétablissement personnel	1) Acord extrajudicial de pagaments 2) Exoneració judicial	1) Acord extrajudicial (notari/mediador consursal) 2) Procés judicial que pot acabar amb l'exoneració del deute. (administrador consursal/liquidació de béns/pla de pagament en 5 anys)
Acord extrajudicial	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ
Organisme públic d'ajut?	SÍ	SÍ	SÍ	NO (existeix un servei d'orientació jurídica general però és complicat per aquests casos)
Període aplicació	1 any Bankruptcy Order Fins a 3 anys IVA	Màxim 2 anys pel pla de viabilitat	7 anys	5 anys de termini per a exoneració dels deutes

Béns protegits?	Béns i rendes considerats de subsistència	L'habitatge principal és intocable		Salari mínim interprofessional
Dació en pagament habitatge principal?	SÍ	Sols habitatge secundari		SÍ
Registre?	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ Publicació RCP durant 5 anys

Aquestes aportacions ens serviran per emmarcar el tema de propostes que cal fer en el darrer tram de l'estudi, especialment en aspectes d'incidència legislativa.

2 | Atrapats en la precarietat: el deute que ofega les famílies més vulnerables

Ingressos de les llars

Llars sense ingressos mensuals o inferiors a 300€: 25%.

300 i 750€ mensuals: 47,7% de les famílies.

Mitjana d'ingressos: 563,3€ mensuals; 6.359,30€ anuals.

→ Llars amb ingressos molt baixos s.

«No vivim bé perquè econòmicament estem malament».

Deute

Percentatge de llars amb deutes: 61%.

Total deute: 1.642.000€.

Mitjana de deute: 7.800€.

Llars amb deute inferior a 1.500€: 63%.

→ Moltes llars tenen deutes petits però l'acumulació és enorme, i l'impacte en l'economia personal familiar, molt greu.

Fonts

Prestacions socials: 48%: 48%.

Treball regulat: 32%.

Ajudes de famílies, amics i economia submergida: 32%.

→ Fins i tot quan hi ha ingressos del treball, aquests són molt baixos: 760 € de mitjana.

Pobresa

Diferència d'ingressos respecte a la mitjana catalana: -25.000€ anuals.

Taxa de risc de pobresa: 96,2% (19,2% a Catalunya en 2017).

Taxa de risc de pobresa severa: 69,9% (4,3% a Catalunya en 2017).

→ Població extremadament pobra i en situació d'exclusió econòmica.

«Els problemes econòmics afecten molt el dia a dia».

Endeutament

Sobreendeutament

(40% o més dels ingressos): 19,4%.

- Dels quals tenen sobreendeutament (més del 100% dels ingressos): 14%.

Risc d'endeutament (21-39% dels ingressos): 6,9%.

- Mitjana de deute: 2.000 a 5.000€.

- Temps per eixugar el deute dedicant tots els ingressos: entre 4 i 9 mesos.

Endeutament baix (1-20% dels ingressos): 32,9%.

- Mitjana de deute: 500€.

- Temps per eixugar el deute dedicant tots els ingressos: 1 mes.

→ El deute en economies tan precàries suposa un endeutament elevat i grans limitacions per eixugar-lo.

«No puc pagar, és impossible».

Fonts de deute

Pagament de l'habitatge: 36,4% (7.662,19 € de mitjana).

- Subministraments: 30,6% (355,99 € de mitjana).

- Lloguer: 19,9% (2.068,28 € de mitjana).

- No creu que el podrà eixugar: 70%.

L'escola dels fills suposa el 23,7% del deute (172,01 € de mitjana).

• Administració: 21,7% (2.315,08 € de mitjana).

- Sancions mobilitat: 14,5% (900,93 € de mitjana).

- Impostos locals: 10,1% (601,64 € de mitjana).

- Hisenda: 8,4% (4.788,10 € de mitjana).

- No creu que el podrà eixugar: 90-75.

• Consum (targetes i crèdits): només afecta el 12,1% (3.603,56€ de mitjana).

- El 80% no té esperances de poder-lo liquidar.

→ El deute és de necessitats bàsiques.

→ El finançament i el consum són una font infreqüent, encara que siguin imports més alts.

→ L'Administració és una important font de deute.

→ Existeix una gran desesperança: la gran majoria de famílies creu que no podran pagar aquests deutes.

«Hi ha dies que són millors que d'altres, hi ha dies en què hi ha depressió. Et desesperes, t'angoixes [...]. Surts al carrer amb els teus fills, els ve de gust menjar alguna cosa, comprar-se alguna cosa, i no pots, no t'arriba, no t'ho pots permetre. Aquestes coses afecten les teves relacions».

3 | Resultats detallats

3.1 LOS INGRESO DE LOS MÁS POBRES

De mitjana, a les llars es disposa de 563 € mensuals d'ingressos. Això permetria estimar una mitjana de 6.400 € anuals.

Un 25% no té ingressos (10,1%) o bé té ingressos inferiors a 300 € mensuals (15%), fet que suposa uns 3.600 € anuals.

Un segon grup el formen el 47,7% de les famílies que tenen ingressos mensuals d'entre 300 i 750 €, o el seu equivalent anual, de 3.600 a 8.999 €.

A continuació, el 14,5% té ingressos d'entre 750 i 1.000 €, una proporció similar a la de les llars que superen els 1.000 € d'ingressos (12,7%). Aquestes famílies estarien entre els 9.000 i 12.000 € anuals o els superarien.

Tabla 1. Ingresos mensuales y anuales netos. 2017

Mensual		Anual	%
Sense ingressos		Sense ingressos	10,1
Fins a 299 €		Fins a 3.599 €	15,0
De 300 a 499 €		De 3.600 a 5.999 €	22,8
De 500 a 749 €		De 6.000 a 8.999 €	24,9
De 750 a 999 €		De 9.000 a 11.999 €	14,5
De 1.000 a 1.249 €		De 12.000 a 14.999 €	8,7
De 1.250 a 1.499 €		De 15.000 a 17.999 €	1,7
1.500 o més		18.000 € o més	2,3
Total			100,0
Mitjana	563,3	Mitjana anual	6.359,30

Font: Observatori de la Realitat Social de Càritas Diocesana de Terrassa. Enquesta sobreendeutament. 2017

--: no pertinent, no hi ha ingressos

Així, el 90% de les llars que són ateses per programes de Càritas Diocesana de Terrassa tenen alguna font d'ingressos, si bé **només el 32% d'ingressos provenen del treball regulat.**

La majoria de les llars té com a font d'ingressos les prestacions públiques (48%). En segon lloc, el 32% té ingressos del treball regulat, i la mateixa proporció pel que fa a altres fonts com poden ser les ajudes de famílies i amics o l'economia submergida.

Com és conegut, els ingressos del treball són els que generen més bon nivell de renda, i per a les famílies ateses per Càritas no és una excepció. **Quan hi ha ingressos del treball, aquests són més alts (de mitjana, 760 €), encara que són igualment baixos.** Els ingressos de les prestacions suposen una mitjana de 540 € i l'ajuda de la família o el treball submergit és de només 240 €, fet que demostra el seu caràcter complementari i/o de subsistència si és l'únic ingrès.

Les causes d'aquestes situacions de precarietat econòmica les trobem vinculades a una teranyina complexa de múltiples factors que es retroalimenten i que fan que les famílies arribin a situacions econòmiques molt límit.

Aquestes causes poden ser, entre d'altres, a més del context de crisi dels darrers anys, greus conflictes familiars o de violència de gènere que porten al trencament de la llar i pèrdues de capacitat econòmica. També es pot tractar de problemes de salut que impossibiliten treballar de manera regular (poden ser dels adults o dels fills a càrrec), l'atur de llarga durada (que fa disminuir la capacitat econòmica de les famílies), un nivell d'estudis baix (que impedeix accés a millors ocupacions i ingressos) i, per últim, en molts casos, aspectes vinculats a la mobilitat humana, ja que les persones estrangeres tenen dificultats documentals que afecten la seva situació laboral i és un col·lectiu que no aconsegueix augmentar la seva ocupabilitat igual que els autòctons. Segons les darreres dades de l'EPA (3r trimestre de 2017), la taxa d'atur de la població espanyola és del 15,52% mentre que a la població estrangera és del 22,70%.

«Jo em vaig quedar malament econòmicament quan vaig tenir problemes amb el meu marit, perquè vaig ser víctima de maltractaments i el vaig denunciar. Però, és clar, ell era qui sustentava la casa. Ell tenia feina i ho aportava tot. Arran d'això, la situació no m'ha anat bé».

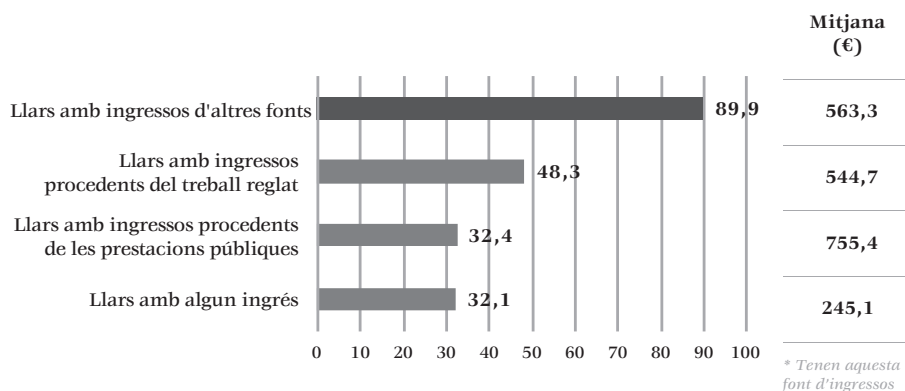
«Si pogués treballar, jo hi aniria i estaria millor econòmicament. Però com que no tinc ingressos, t'ho passes malament».

«Quan em vaig quedar sense feina, em vaig quedar sense eines».

«Ni el graduat, vaig cursar...».

«Ells creuen que, com que soc a Espanya, estic millor que ells. Però, en realitat, molts dels meus germans estan millor que jo».

GRÀFIC 1. FONTS D'INGRESSOS DE LES FAMÍLIES ATESES PER CÀRITAS DIOCESANA DE TERRASSA. 2017

Font: Observatori de la Realitat Social de Càritas Diocesana de Terrassa.

Enquesta sobreendeutament. 2017.

MÚLTIPLE: Hi pot haver més d'una font d'ingressos, de manera que la suma de les fonts no suposa el 100% ni el 89,9% de les llars amb ingressos.

Els trams s'han construït iguals que els de l'Enquesta de Condicions de Vida (INE)

Si es compara l'estimació feta, es pot afirmar que les llars ateses per Càritas Diocesana de Terrassa ingressen 25.000 € anuals nets menys que la situació del conjunt de llars Catalanes.

Taula 2. Comparació renda neta anual de les llars catalanes i de les llars ateses per Càritas Diocesana de Terrassa. 2016 i 2017

	Catalunya 2016 ¹	Estimació llars ateses per Càritas 2017 ²	Diferència
Ingressos anuals	31.339	6.359,30	-24.979,70

¹Font: Elaboració pròpia a partir de: IDESCAT

Definició: <https://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=414&lang=es>

² Font: Observatori de la Realitat Social de Càritas Diocesana de Terrassa. Enquesta sobreendeutament. 2017

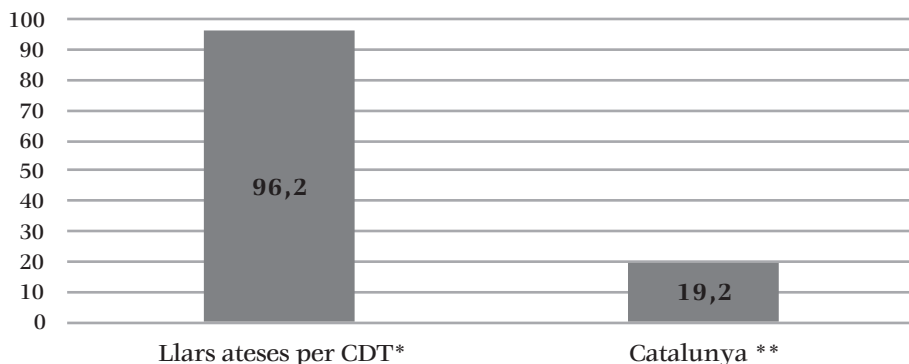
Amb aquests nivells de renda anual, es pot estimar un dels principals indicadors de pobresa de la Unió Europea, la **taxa de risc a la pobresa o pobresa relativa**. Aquest concepte defineix que la població en risc de pobresa és tota aquella la renda de la qual es troba per sota d'un llindar determinat.

El llindar mínim el marca la Unió Europea, i les llars que es troben per sota es consideren en risc de pobresa¹. La informació per a Catalunya la produeix l'Enquesta de Condicions de Vida², que determina que, a Catalunya, el llindar d'ingressos per sota del qual es considera que una llar està en situació de risc de pobresa relativa se situa en els 10.054 € anuals per persona (unitat de consum equivalent). El 2017, el 19,2% de les llars catalanes estaven en risc de pobresa. **Pràcticament la totalitat de les famílies ateses per Càritas Diocesana de Terrassa està en risc de pobresa (96,2%)**, ja que els seus ingressos estan per sota del llindar català.

¹ El llindar s'ha establert en el 60% del valor de la mitjana dels ingressos disponibles anuals equivalents de les persones en un territori. La taxa de risc de pobresa relativa és el percentatge de persones que queden per sota d'aquest llindar. Els llindars de risc de pobresa de les llars dependran de la seva dimensió i composició. Per tal de comparar llars de dimensions i composicions diferents, es fan servir les escales d'equivalència, que converteixen el nombre de membres residents a la llar en nombre d'unitats de consum. L'escala d'equivalència utilitzada és la de l'OCDE modificada, que dona valor 1 al primer adult, 0,5 a la resta d'adults i 0,3 a les persones menors de 14 anys.

² Es tracta d'una operació estadística de l'INE de periodicitat anual, de la qual l'IDESCAT ofereix una explotació específica dels resultats per a Catalunya. L'organisme català calcula el llindar de risc de pobresa específic per a Catalunya en base als ingressos dels ciutadans de Catalunya, i utilitza aquest llindar per calcular la taxa de risc de pobresa de Catalunya.

GRÀFIC 2. TAXA DE RISC DE POBRESA. COMPARACIÓ ENTRE EL CONJUNT DE LA POBLACIÓ DE CATALUNYA I LES FAMÍLIES ATESES PER CÀRITAS DIOCESANA DE TERRASSA. 2017

Font: Observatori de la Pobresa de Càritas Diocesana de Terrassa. Enquesta sobre endeutament. 2017

Definició: percentatge de llars amb ingressos inferiors al 60% del valor de la mitjana dels ingressos disponibles anuals equivalents de les persones en un territori.

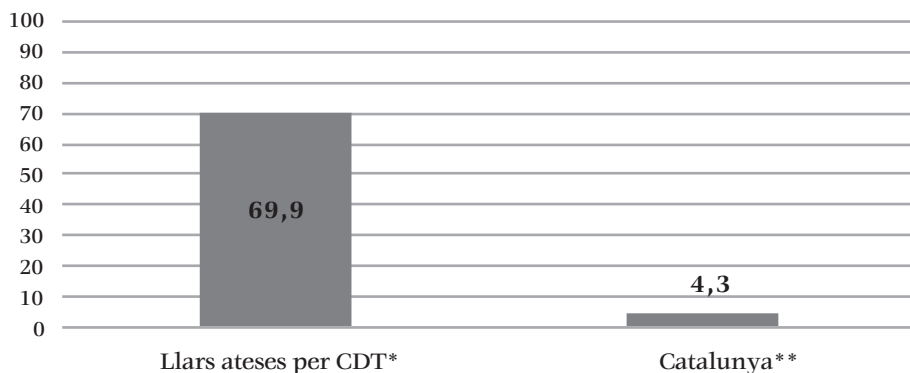
* Estimació. Elaboració pròpia.

** Elaboració pròpia a partir d'IDESCAT, basant-se en l'Enquesta de Condicions de Vida.

Un segon indicador és el de famílies en risc de pobresa severa. En aquest cas, es tracta del percentatge de llars que tenen ingressos encara més baixos, per sota dels **5.027,20 € anuals per persona** (unitat de consum equivalent)³. Segons aquest llinyar, el **70% de les famílies ateses per Càritas Diocesana de Terrassa estan en situació de pobresa severa, mentre que a Catalunya es redueix fins al 4,3%.**

³ En què els membres d'una llar tenen una renda inferior al 30% de la mitjana d'ingressos equivalents.

GRÀFIC 3. TAXA DE RISC DE POBRESA SEVERA DE LES FAMÍLIES ATESES PER CÀRITAS DIOCESANA DE TERRASSA. 2017

Font: Observatori de la Pobresa de Càritas Diocesana de Terrassa. Enquesta sobre endeutament. 2017

Definició: % de llars amb ingressos inferiors al 30% del valor de la mitjana dels ingressos disponibles anuals equivalents de les persones en un territori.

* Estimació. Elaboració pròpia.

** Elaboració per part de FOESSA a partir d'INE l'Enquesta de condicions de vida.

A continuació es presenta el perfil general de les persones acompanyades per Càritas:

- Aquestes llars estan sustentades principalment per la persona atesa o la seva parella (91%), i en poques ocasions per fills o altres persones.
- En el 43,4% es tracta de dones i en el 56,6%, d'homes.
- Les edats més freqüents són persones de 30 a 44 anys (32,9%) o de 45 a 64 (29,5%). Les persones majors de 65 anys representen el 26% i els menors de 30, l'11,6%.
- El 37,8% són persones de nacionalitat espanyola i el 62,1%, de nacionalitat estrangera, principalment del Marroc (30,6%) o de l'Amèrica del Sud o Central (18,2%).

- El més freqüent és que no tinguin estudis (35%) o bé que hagin acabat la formació secundària obligatòria (29,8%). Un reduït 14% té formació secundària postobligatòria (batxillerat o formacions professionals) i només el 4% té formació superior.

Totes aquestes situacions econòmiques porten les famílies a no poder assumir de manera ordinària totes les despeses bàsiques d'una llar (alimentació, habitatge, roba, subministraments), per la qual cosa en molts casos es veuen abocats a necessitar el suport de l'Administració o d'entitats com Càritas. *«A mi no m'agrada demanar res. Però si veig que no puc, no puc. Mira, ho demano».* Aquestes llars viuen al dia. *«Els problemes econòmics afecten molt el dia a dia.»*

Aquestes llars tenen moltes dificultats per fer front a despeses imprevistes o extres, com pot ser que un electrodomèstic s'espatlli o haver de comprar material escolar. Són llars que viuen el dia a dia amb una restricció autoimposada en les seves despeses, que han hagut d'aprendre a prioritzar i a gestionar la seva minvada economia.

«Abans de comprar, un s'ho pensa. Perquè, és clar, tens tan poc, tan poc, que no gastes com quan tens un sou».

En molts casos observem que la restricció de les despeses implica baixar els mínims de confort vital: no posen la calefacció, no es poden dutxar cada dia... En aquest sentit de la reducció de les despeses, ens apareix amb força el fenomen de l'ocupació d'un habitatge, ja que, atesa la seva situació econòmica, les persones no poden cobrir aquesta despesa ni la dels subministraments que tenen «enganxats».

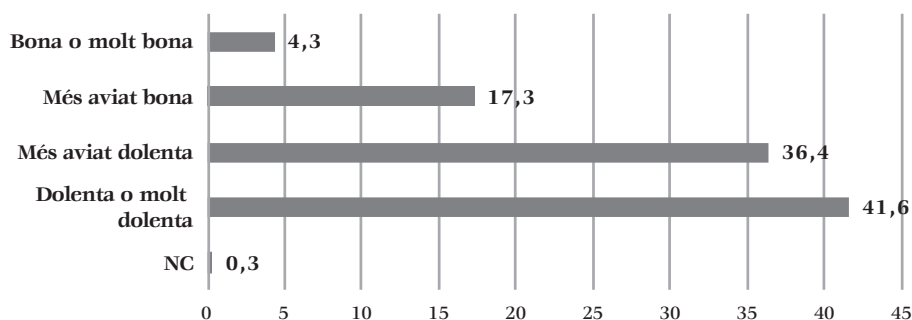
També hem observat que han hagut de vendre diverses pertinences (joies, electrodomèstics, cotxes...) per fer front a aquesta situació que els ha sobrevingut per culpa de l'atur. Això els ha estat un recurs vàlid, però limitat a moments puntuals.

Aquestes llars redueixen molt qualsevol despesa supèrflua i això afecta la seva capacitat relacional i d'oci. A més, a la situació socioeconòmica cal sumar-hi l'estrès i la preocupació.

«Has de deixar de banda certes comoditats. Abstenir-te de les despeses, deixar d'anar al cinema, deixar de comprar roba i sabates de manera habitual. Prescindir de despeses que, a la llarga, consideres innecessàries, però que, en cert punt, són necessàries, com el tema de la rentadora, que se m'espatllava, i en vaig haver de comprar una de nova. No pots deixar de tenir-la».

En aquesta situació de precarietat, el 78% de les llars ateses considera que la seva família passa per una situació econòmica dolenta o molt dolenta.

GRÀFIC 4. PERCEPCIÓ DE LA SITUACIÓ ECONÒMICA DE LA LLAR DE LES FAMÍLIES ATESES PER CÀRITAS TERRASSA. 2017

Font: Observatori de la Realitat Social de Càritas Diocesana de Terrassa. Enquesta sobreendeutament. 2017

I aquesta situació econòmica també té un elevat cost emocional a la vida de les persones:

«No vivim bé perquè econòmicament estem malament».

«Angoixa, més que això, la incapacitat. Que jo vull fer una cosa i no puc. Jo voldria ser... Que pugui no dependre de ningú, ser independent, però no ho he pogut aconseguir pel tema de la meua salut».

«No hi veig sortida».

«Hi ha dies que són millors que d'altres, hi ha dies en què hi ha depressió. Et desesperes, t'angoixes [...]. Surts al carrer amb els teus fills, els ve de gust menjar alguna cosa, comprar-se alguna cosa, i no pots, no t'arriba, no t'ho pots permetre. Aquestes coses afecten les teves relacions».

3.2 EL DEUTE EN LA PRECARIETAT

Toca ara aprofundir en la situació general explicada. En primer lloc, cal tenir present que **les persones ateses en els programes de Càritas Diocesana de Terrassa tenen uns ingressos sempre molt baixos.**

Com s'ha explicat en el capítol anterior, de mitjana les famílies ingressen 530 € mensuals, de manera que es pot estimar que la mitjana anual és de 6.360 €. Tot i això, hi ha certa variabilitat de situacions.

En relació amb el **deute acumulat**, també existeix **diversitat de situacions**. Així, **el 61% té deute acumulat**.

Aquests deutes tenen orígens molt diversos. Majoritàriament parlem de deutes vinculats a temes hipotecaris, crèdits personals, lloguers, subministraments, deutes diversos generats per la migració (obtenció de documentació, viatges...), l'ús de targetes de crèdit, despeses de salut que l'Administració no cobreix (patologies dentals, oftalmològiques...) i deutes vinculats a Hisenda, Seguretat Social o altres contribucions municipals.

De fet, el 39% de llars que no tenen deute tenen un nivell d'ingressos **igualment precari**.

El volum de **deute acumulat és molt elevat, ja que en total suma 1.642.000 €.**

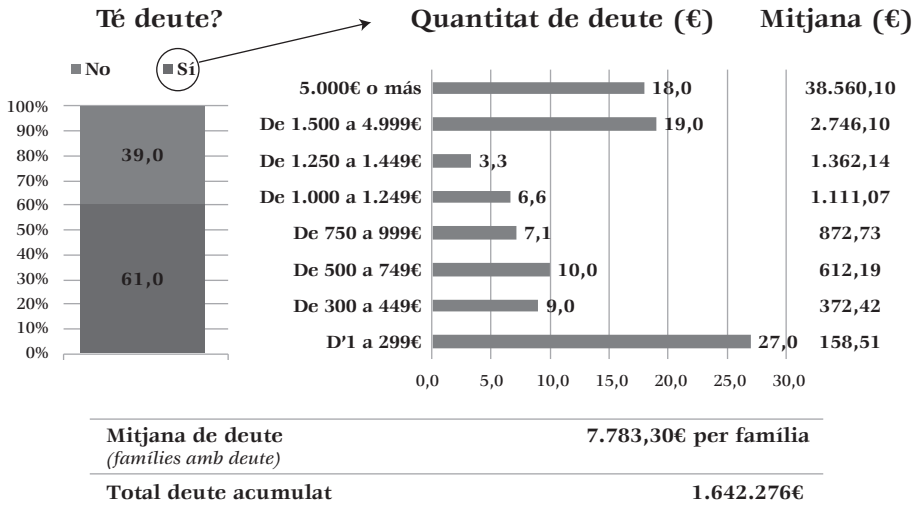
Així, en el conjunt de persones ateses, el deute acumulat de mitjana suposa 4.750 € i arriba en alguns casos a més de 150.000 €.

Si se centra l'atenció entre les **persones que tenen deute** (60% de les famílies ateses), aquest es dispara a un **deute mitjà de 7.800 € per família**.

Aquest nivell de deute es relaciona amb el fet que el 37% té un **deute molt elevat (més de 1.500 €)**, la meitat del qual té més de 5.000 € de deute (18%).

Cal tenir present que el 36% no supera els 500 € de deute acumulat.

GRÀFIC 5. DEUTE DE LES FAMÍLIES ATESES PER CÀRITAS DIOCESANA DE TERRASSA. 2017

Font: Observatori de la Realitat Social de Càritas Diocesana de Terrassa. Enquesta sobre endeutament. 2017.

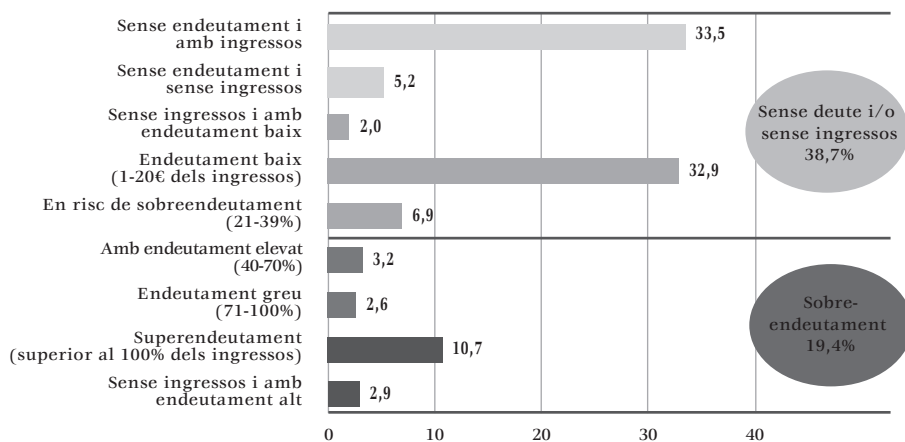
La relació entre ingressos i deute és el que indica la situació d'endeutament. A partir d'aquesta combinació, es poden identificar les situacions següents:

- El 38,7% no té deute, si bé, d'aquests, el 5,2% tampoc no té ingressos.

- A aquest 5% cal sumar-hi els casos que tenen un endeutament baix (menys de 200 €) però no tenen ingressos.
- El 34,9% té un nivell d'endeutament baix, que no supera el 20% dels ingressos, dels quals un minoritari 2% no té ingressos i té un deute baix.
- Al seu torn, el 6,9% té un nivell de deute de risc, ja que es troba entre el 20 i 40% dels ingressos.
- El 19,4% de les persones ateses per programes de Càritas estan sobreendeutades, ja que el seu deute supera el 40% dels ingressos, llindar de percentatge de deute teòric que no s'aconsella superar.

Cal destacar que la gran majoria del sobreendeutament (14%) supera el 100% dels ingressos. Els que no tenen ingressos i sí que tenen deute són un 3%.

GRÀFIC 6. NIVELLS DE DEUTE DE LES FAMÍLIES ATESES PER CÀRITAS DIOCESANA DE TERRASSA. 2017

Font: Observatori de la Realitat Social de Càritas Diocesana de Terrassa. Enquesta sobreendeutament. 2017.

El 19,4% de les famílies en situació de sobreendeutament no es diferencia significativament de la resta de llars pel perfil sociodemogràfic del sustentador principal. Així, la meitat són dones (52,2%), i la majoria té entre 30 i 44 anys (38,8%). La mitjana d'edat és de 43 anys i el 56,7% és de nacionalitat estrangera. El 34,3% no té estudis, mentre que el 29,9% només disposa d'educació secundària obligatòria. El 53,0% són llars on hi ha menors.

En canvi, sí que s'observen diferències significatives quant a la situació laboral, ja que en el 75,8% dels casos el sustentador principal no treballa (62,6% a les llars en què no hi ha sobreendeutament). Els ingressos són significativament més baixos (524 € de mitjana) i el deute és molt més alt (22.800 € de mitjana). Les fonts del deute són molt similars a les de la resta de casos, encara que hi ha menys deute associat a despesa diferent de l'habitatge i l'Administració pública.

En aquest context sorgeixen algunes preguntes: **Quant deute suposa? Què passaria en l'economia familiar si l'eixuguessin? Quants mesos d'ingressos haurien de dedicar per eixugar el deute?**

- Les famílies en risc de sobreendeutament (del 21 al 39% de la renda), amb endeutament elevat (del 40 al 70%) o greu (del 71 al 100%) haurien de dedicar tots els ingressos d'entre 4 i 9 mesos per eixugar el deute.

Els ingressos mensuals disponibles serien inferiors als 400 € i, en els casos més extrems, de menys de 100 € al mes.

De mitjana, el deute se situa entre els 2.000 i els 5.000 €.

- També és alarmant el cas de les famílies amb un nivell de sobreendeutament més baix. Tenen un deute al voltant dels 300-500 € de mitjana. Tot i aquest nivell relativament baix

de deute, si volguessin pagar el deute, haurien de dedicar pràcticament els ingressos de tot un mes sencer a pagar-lo. Si paguessin el deute, el seu nivell d'ingressos anual estaria per sota dels 8.000 € anuals (uns 650 € mensuals).

Taula 3. Descripció del deute i l'impacte en l'economia familiar

	% Famílies ateses	Mitjana deute (€)	Ingressos disponibles si s'eixugués el deute		Mesos d'ingressos sencers per eixugar el deute
			Anuals	Mensuals	
Llars sense ingressos i amb endeutament baix	2,0%	285,7 €	--	--	--
Llars amb un endeutament baix (1-20% dels ingressos)	32,9%	506€	7.909,40€	659,12€	1 mes
Llars en risc de sobreendeutament (21-39%)	6,9%	2.109,00€	4.624,36€	385,36€	4 meses
Llars amb un endeutament elevat (40-70%)	3,2%	3.382,30€	2.662,07€	221,84€	7 meses
Llars amb un endeutament greu (71-100%)	2,6%	5.052,80€	1.048,57€	87,38€	10 meses
Llars amb un superendeutament (superior al 100%)	10,7%	33.536,10€	--	--	92 meses
Llars sense ingressos i amb un endeutament alt	2,9%	20.896,60€	--	--	--

Font: Observatori de la Realitat Social de Càritas Diocesana de Terrassa. Enquesta sobreendeutament. 2017

--: no pertinent, no hi ha ingressos

Criteri de construcció dels intervals: nivell de diferenciació partint del llindar 40% marcat per la bibliografia i experts consultats. Intervals anteriors i posteriors, punt mitjà.

Per tot això, podem dir que aquestes famílies es troben atrapa-des en una situació de deute que les asfixia.

En una fase inicial, davant la dificultat d'assumir el deute, la persona es bloqueja. En veure que és impossible assumir-ho, la situació claudica.

«Em vaig bloquejar, en aquests moments. No sabia què fer, com solucionar-ho, i vaig dir: tot a fer punyetes. Em vaig ficar en una habitació, ho vaig deixar tot penjat...»

«Et cau el món a sobre, no tens diners, no saps què fer, estàs sol, tot un món. Sobretot pels deutes, no saps com solucionar-ho.»

Aquesta situació tan estressant fa que les famílies hi responguin de dues maneres molt diferents: o fent pinya o, davant de les greus tensions, amb un trencament.

«Ho vaig perdre tot, vaig perdre la casa, vaig perdre els fills, vaig perdre la família, vaig perdre la dona, ho vaig perdre tot.»

«Els meus fills han estat el motor per seguir endavant.»

En una fase més avançada del procés de sobreendeutament, es manifesten, en el camp psicològic, situacions d'impotència, d'instabilitat emocional, de molta angoixa, de desesperança, d'ansietat davant dels imprevistos, i hi ha molt sentiment de solitud i d'aïllament.

«Com que fa un parell d'anys jo no sabia què era una crisi d'ansietat i me'n va venir una, jo pensava que era un atac de cor i em vaig espantar molt, perquè et trobes fatal...».

«Ho he passat molt malament. Gràcies a Déu, soc fort i he tirat endavant.».

En l'àmbit familiar, en molts casos hi ha tensió a les relacions. Els fills són un motor per als pares, però alhora els generen sentiments de culpabilitat, es pregunten com viuen la situació. Hi ha frustració en els pares perquè no poden cobrir les necessitats «no imprescindibles» dels seus fills, ja que les bàsiques ja els costen prou.

També, en casos d'amuntegament per no poder accedir a un habitatge propi, detectem problemes d'intimitat.

«Has de deixar de banda certes comoditats. Abstenir-te de les despeses, deixar d'anar al cinema, deixar de comprar roba i sabates de manera habitual. Prescindir de despeses que, a la llarga, consideres innecessàries, però que, en cert punt, són necessàries, com el tema de la rentadora, que se m'espantava, i en vaig haver de comprar una de nova. No pots deixar de tenir-la».

Pel que fa a la salut, hi ha un agreujament de malalties prèvies per la situació o la somatització de l'angoixa.

En el camp relacional i d'oci, ens trobem amb persones amb una xarxa social molt petita, amb molt poques relacions personals i amb un oci limitadíssim, reduït a passejar i a anar als parcs amb els fills per tal de no generar despesa.

«Hi ha dies que són millors que d'altres, hi ha dies en què hi ha depressió. Et desesperes, t'angoixes [...]. Surts al carrer amb els teus fills, els ve de gust menjar alguna cosa, comprar-se alguna cosa, i no pots, no t'arriba, no t'ho pots permetre. Aquestes coses afecten les teves relacions».

En les persones que han migrat recentment, trobem que els afloren sentiments de culpabilitat perquè no estan donant suport econòmic als familiars que han quedat al país d'origen.

Hi ha persones que intenten pensar en positiu, ser optimistes, però és molt difícil a l'hora de la veritat.

«Els meus fills han estat el motor per seguir endavant».

3.3 LES FONTS DEL DEUTE: LA DESESPERANÇA DE NO PODER EIXUGAR-LO

Els deutes de les llars ateses provenen bàsicament del pagament de l'habitatge (42,8%) i les quotes escolars (23,7%), i el

21,7% té deutes amb l'Administració. Només el 12,1% té deutes associats al consum.

- Els deutes relacionats amb l'habitatge suposen de mitjana 6.843,72 € i es concentren en els subministraments (30,6%) i el lloguer (20%). Els deutes de subministraments suposen menys quantitat mitjana (355 €), mentre que hipoteques i lloguers impliquen quantitats més elevades 2.000 € de lloguer i 50.000 € d'hipoteca.
- La segona font de deute, que són les quotes escolars (23,7%), suposen un petit import mitjà (172 €), si bé sovint són amb l'Administració educativa pública. Aquest concepte engloba quotes de l'AMPA, material escolar, despeses activitats escolars, taquilles...
- El 21% són deutes amb l'Administració, que de mitjana suposen 2.315,08 €. Aquests deutes provenen de multes de trànsit i/o transport públic (14,5%) o d'impostos locals (10,1%), i després venen els deutes amb Hisenda (8,4%). Els imports dels deutes per impostos són els més destacables, i giren al voltant dels 5.000 €.
- El 12,1% pertany als qui tenen deute associat al consum, i tot i que és un percentatge reduït, suposa un import elevat (3.603,56 € de mitjana).

Hem constatat que les famílies ens han respost davant de deutes que tenen molt clars, però ens trobem amb situacions de deutes invisibilitzats. Aquests deutes són tan grans que, per protecció mental, s'obvien o es reemplacen per aquells que queden ajornats (subministraments, impostos municipals...).

Taula 4. Fonts de deute, import i probabilitat de poder-lo eixugar

Font del deute	Té aquest tipus de deute	Deute mitjà (€) *	No el podrà eixugar aviat (%) *
Retards amb el pagament de l'habitatge	42,8	6.843,72€	
Subministraments	30,6	355,99 €	67,4
Lloguer	19,9	2.068,28 €	70,7
Comunitat de veïns	9,0	495,22 €	80,0
Hipoteca	6,4	50.390,63 €	100,0
Companyia de telèfon	9,8	227,63 €	71,0
Quotes escolars	23,7	172,01 €	48,6
Deutes amb l'Administració	21,7	2.315,08 €	
Per multes de trànsit i/o transport públic	14,5	900,93 €	82,6
D'impostos locals	10,1	601,64 €	74,2
Per deutes amb Hisenda	8,4	4.788,10 €	92,6
Per deutes amb la Seguretat Social	1,7	4.825,00 €	60,0
Associats al consum	12,1	3.603,56	
Targetes de crèdit	7,5	3.025,58 €	83,3
Compres finançades	5,5	3.927,59 €	81,2
Retards amb el pagament d'altres pagaments	11,0	9.243,84 €	

Font: Observatori de la Realitat Social de Càritas Diocesana de Terrassa. Enquesta sobreendeutament. 2017

* Llars que tenen aquest deute

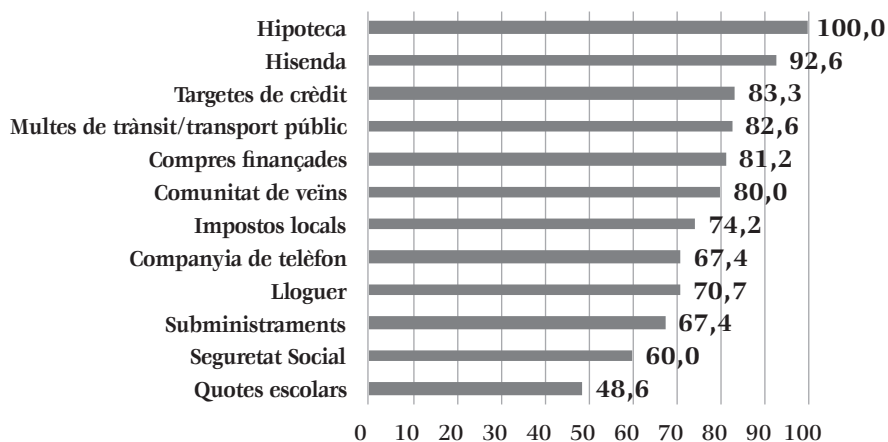
Quant a les possibilitats d'eixugar el deute, en conjunt, més del 70% de les llars pensa que no els podrà eixugar.

La situació varia en funció de la font de deute o l'import.

- Els deutes amb la hipoteca i amb Hisenda són els que generen més desesperança (100% i 92,6% creuen que no els podran eixugar).
- Els segueixen les targetes de crèdit (83,3%), les multes de trànsit i/o transport públic (82,6%), les compres finançades (81,2%) i les que es tenen amb la comunitat de veïns (80%).

- Aproximadament un 70% declara que no podrà eixugar els deutes amb els impostos locals (74,2%), la companyia de telèfon (71%) i el lloguer (70,7%).
- La gran majoria tampoc creu que pugui liquidar els deutes amb els subministraments (67,4%) i la Seguretat Social (60%).
- Finalment, són els deutes de les quotes escolars els que més probabilitats veuen de poder pagar (48,6%).

GRÀFIC 7. PERCENTATGE DE FAMÍLIES QUE NO PODEN EIXUGAR EL DEUTE SEGONS FONTE. CÀRITAS DIOCESANA TERRASSA 2017

Font: Observatori de la Realitat Social de Càritas Diocesana de Terrassa. Enquesta sobreendeutament. 2017.

MÚLTIPLE: Hi pot haver més d'una opció de deute.

A les famílies afectades per aquesta situació els és molt difícil assumir-la. Veuen impossible assumir el deute amb els seus recursos actuals, però el que sí que tenen clar és que han de fer una gestió econòmica diferent per tal de no agreujar la situació per la qual estan passant.

«Se'm fa una muntanya pensar que he de... Per on comences, què has de fer, què tens, què pots pagar, si no tens diners, com ho pagaràs... Se'm fa una muntanya».

«Perquè el que preocupa és el que deus. I va dir, si mai tindré cap feina que em permeti cobrir les despeses... Això és el que em preocupa».

«Jo ja venia molt bruta del meu matrimoni. I, des que em vaig separar, estic netíssima. Jo no vull més deutes, més càrregues. No».

«No puc pagar, és impossible».

«Quan tinc feina jo li pago, és el primer que faig. Però quan no en tinc, no arribo als 430 €. No és que no vulgui pagar, és que no ho puc fer».

El que constatem és que els deutes que contreen les llars són fonamentalment per a la cobertura de necessitats bàsiques. No hem detectat casos d'endeutament per despeses supèrflues ni per mala gestió de la cobertura de les necessitats bàsiques.

3.4 PERSONES I FAMÍLIES DAVANT DEL DEUTE

Per Càritas, totes les persones i famílies són rellevants, si bé quan hi ha menors a la llar o és una llar monomarental es considera un col·lectiu d'una vulnerabilitat especial. Igualment, es para atenció a les llars en què hi ha ingressos del treball, ja que són llars que, ni tan sols passant pel mercat de treball, surten de la pobresa i l'exclusió. D'aquesta manera, s'ha volgut parar atenció a aquests perfils socials, analitzant quina és la seva situació en relació amb l'endeutament:

A. Famílies amb menors

Al 62,7% de les famílies acompanyades per Càritas Diocesana de Terrassa hi viuen menors d'edat. De mitjana hi viuen 2,3 fills menors.

- No són llars en què hi hagi ingressos del treball regulat en major proporció que en la resta (36,8%), i depenen en la mateixa mesura de les prestacions públiques (49%) i de l'economia de subsistència (30,9%).

La seva mitjana d'ingressos mensual està molt poc per sobre de la resta de llars (659 € vs 626 € del conjunt de casos), si bé, atesa la composició de la llar, a les famílies ateses per Càritas Diocesana de Terrassa on viuen menors, les situacions de pobresa són significativament més presents (98,6% vs 96,2% en el conjunt de casos), especialment de pobresa severa (78,4% vs 69,9%).

- El deute mitjà d'aquestes famílies és de 7.535 € i necessitarien de mitjana 20 mesos de tots els seus ingressos per eixugar-lo, de manera que el 16,6% de les llars amb menors viuen situacions de sobreendeutament.
- Les fonts del deute són similars a les de la resta de famílies: habitatge (45,2%) i Administració (20,7%). Tanmateix, és significativament més freqüent tenir deutes de quotes escolars (36,9%) i els deutes de consum són menys habituals (9,2%).

B. Famílies monomarentals

Un cas més específic són les llars monomarentals, que representen el 13,6% de les famílies ateses per Càritas Diocesana de Terrassa i el 21,7% de les llars amb menors. A les llars monomarentals hi viuen 1,7 menors de mitjana.

- Les llars sustentades per mares soles amb fills menors són llars en què hi ha **significativament menys ingressos del treball reglat (només el 15,6%)** però no per això hi ha més suport de l'Administració pública (47,7%). D'aquesta mane-

ra, es dispara el percentatge de llars on hi ha ingressos procedents de l'economia de subsistència, amics, familiars, treballs no reglats, etc. (46,8%).

- Els ingressos de les llars monomarentals són, doncs, significativament més baixos (461 € al mes de mitjana). Totes estan situació de pobresa i especialment en situació de pobresa severa (80,9%).
- El deute mitjà és lleugerament superior 9.854 € i són llars que necessitarien més temps per liquidar els seus deutes (25 mesos), si poguessin dedicar tots els ingressos a aquesta finalitat. El 19,9% de les llars monomarentals estan en situació de sobreendeutament, un percentatge similar al del conjunt de casos.
- Com en el cas de les llars amb infants en conjunt, les fonts del deute són similars als de la resta de famílies quant a l'habitatge (31,9%) i l'Administració (17%), mentre que és més freqüent tenir deutes de quotes escolars (34,8%) i menys habitual deutes de consum (8,5%).

C. Llars amb ingressos del treball reglat

Com s'ha comentat en els apartats anteriors, en el 32,4% de les llars ateses per Càritas Diocesana de Terrassa hi ha ingressos del treball reglat. En el 68,8% dels casos hi ha menors, dels quals un 6,2% són llars monomarentals.

- Atès que es tracta de llars en què hi ha ingressos del treball, en pocs casos tenen ingressos procedents de l'Administració pública (21,6%) i de l'economia de subsistència (19,6%). Tanmateix, cal tenir present que, tot i tenir ingressos del mercat de treball ordinari, 1 de cada 5 llars necessita suport de l'Administració pública i/o recórrer a l'economia de subsistència.

- Tot i que els seus **ingressos són significativament més alts** (883 € de mitjana), **no són suficients per reduir les situacions de pobresa** (92%), encara que sí que es **reduïxen les llars en situació de pobresa severa** (50,9% vs 69,9% en el conjunt de casos). No obstant això, **continuen sent la majoria i moltes són més freqüents que en el conjunt de la Catalunya** (4,3%).
- El deute mitjà és una mica superior (8.680,19 €), de manera que, si poguessin dedicar tots els seus ingressos a **liquidar-lo, trigarien significativament menys temps** (10,5 mesos). El 14,3% de les llars on hi ha ingressos del treball es troben en situació de **sobreendeutament**, un percentatge inferior al del conjunt dels casos (19,9%).
- Els deutes relacionats amb l'habitatge (31,9%) i l'Administració (17,9%), també relacionats amb les quotes escolars (27,5%), tenen un protagonisme similar que en altres situacions, si bé augmenta lleugerament el percentatge de famílies que tenen deutes de consum (17%).

4 | Deute i pobresa

Com hem explicat anteriorment, hi ha poca anàlisi en relació amb el concepte de deute i la seva vinculació a les situacions de pobresa.

Després de tot el procés d'aquest estudi, i gràcies a tots els elements que ens han aportat els experts consultats, podem definir finalment la situació de sobreendeutament com «la impossibilitat manifesta per a un deutor de bona fe de fer front, a mitjà o llarg termini, al conjunt dels seus deutes no professionals vençuts o per vèncer que condiciona el seu desenvolupament futur i el dels seus descendents, atesa la limitació d'aquesta càrrega financera».

Per nosaltres és clau la idea que **les persones, per viure en la nostra societat, tenen d'entrada unes despeses que són inherents a la mateixa vida**: l'alimentació, les despeses que es deriven de l'habitatge i el transport. No són despeses que un pot obviar però en la situació de crisi que hem patit han generat un sobreendeutament important en moltes de les llars que acompanyem.

En el nostre imaginari col·lectiu, qui es troba en una situació de sobreendeutament s'hi troba perquè ha gastat més del que podia, aquella dita tan nostra d'estirar més el braç que la màniga. Però la immensa majoria de llars que són ateses des de

Càritas i des dels serveis socials municipals no viuen situacions de deute produïdes per aquest fenomen.

Són llars que van contreure deutes per poder fer front a despeses derivades arran d'intentar garantir-se un sostre. Com que en el nostre país l'accés a l'habitatge no es concep com un dret, sinó més aviat com un bé d'inversió, les conseqüències que això ha suposat en moltes llars, davant les dificultats derivades de la darrera crisi econòmica, han estat molt importants.

Aquesta situació es va generar per una suma d'aspectes conjunturals, estructurals i individuals:

- L'elevat cost de l'habitatge a partir de la bombolla immobiliària.
- La manca de polítiques públiques que garantissin el dret a l'habitatge promovent l'habitatge públic o regulant el mercat del lloguer.
- La mala gestió bancària en la concessió de crèdits hipotecaris.
- L'atur, que va afectar moltes persones i va fer reduir els ingressos de les llars.
- La reducció de la capacitat adquisitiva dels treballadors a causa de la reducció dels salaris.
- La manca de formació dels ciutadans en aspectes de gestió de la seva economia i el poc coneixement de les obligacions que cal assumir.

Volem ressaltar que, malgrat la complexitat de factors que han produït aquestes situacions, cap d'aquests casos és responsabilitat exclusiva de les persones afectades.

Creiem que aquest aspecte és rellevant, ja que, **com a societat, tendim a focalitzar la culpa en l'afectat**, sense assumir la complexitat de la situació, i a **corresponsabilitzar-ne la societat**.

Hem estat testimonis del que aquesta situació ha suposat per a les persones afectades:

- Pèrdua de l'habitatge.
- Tot i les dacions, continuar, en alguns casos, amb part del deute hipotecari.
- Caiguda en situacions de risc d'exclusió social.
- Molt de patiment emocional davant de situacions de desnonament o la impossibilitat d'assumir les obligacions econòmiques de la llar.
- Aparició del fenomen de l'ocupació.
- Augment de l'economia submergida com a via de complementació d'ingressos o com a canal econòmic per evitar embargaments.

En aquest context, té molta rellevància el fenomen dels **successos vitals estressants**. Són aquelles situacions concretes que tots hem experimentat quan alguna cosa es mou en el nostre confort personal, ja sigui per problemes de salut, dificultats laborals o problemes familiars, i aquest fet concret afecta la resta d'aspectes de la nostra vida.

Així, en la majoria de llars que acompanyem, detectem que aquestes situacions es retroalimenten i que són a la vegada origen i conseqüència. Per exemple, quan en una família un membre perd la feina, això no només afecta la situació econò-

mica, sinó que sovint genera dificultats relacionals i pot arribar a produir trencaments familiars i deteriorar la salut de les persones. Tanmateix, si l'origen és un problema de salut, pot produir el mateix efecte: reducció de la capacitat econòmica i, en darrera instància, dificultats familiars. Aquests successos vitals estressants acceleren els processos de pobresa i exclusió social.

Però aquesta impossibilitat d'assumir el conjunt de les despeses d'una llar no té únicament l'origen en l'accés a un habitatge de propietat, sinó que la precarització dels ingressos que ha generat la crisi ha obert nous tipus de deutes:

- Lloguers.
- Subministraments.
- Targetes de crèdit per fer front a despeses d'alimentació o parament de la llar.
- Comunitats de veïns.
- Escoles: pagament de menjadors escolars, AMPA, material escolar.
- Administració local: escombraries, IBI.

En el darrer informe de la fundació FOESSA es detecta que les famílies han reduït el consum d'energia i han acceptat feines irregulars o mal pagades per superar la crisi. Un 60% de les llars espanyoles no tenen capacitat d'estalvi i el 64% tenen dificultats per arribar a final de mes.

Per tant, podem concloure que, cada vegada més, les llars ateses des de Càritas (un 19,4%) han de contreure deutes inassolibles, hi ha una sèrie de despeses que han de cobrir per poder

viure però no els és possible mantenir-les amb els seus propis recursos. Ens deien, des d'un dels serveis socials, entrevistats: «Ara mateix el sobreendeutament és un pou, un lloc on cauen les persones, i d'aquí no surten».

Veiem que aquesta situació fa patir molt les persones. Des de Càritas sabem que, per a moltes persones, tenir la llosa del deute fa que la seva situació personal sigui irrespirable. Això afecta no tan sols aspectes de gestió econòmica, sinó especialment l'autoestima i la capacitat de fer front a aquestes situacions que els superen.

En molts casos, per mera subsistència emocional, la persona genera un mecanisme de defensa que fa que obviï aquell gran deute que mai podrà cobrir i hi visqui aliena. Aquesta situació l'hem detectat en el transcurs del procés de les entrevistes, on persones que fa molt de temps que atenem expliquen de cop deutes immensos que mai havien verbalitzat. Per exemple, un senyor va dir a una treballadora social, després que aquesta li preguntés per què mai li havia dit que devia 70.000 €: «Perquè... Jo mai ho podré pagar».

També hem constatat que, en alguns col·lectius amb dificultats especials, no tots els membres de la llar són conscients de la situació real de la seva economia i del nivell de deute que tenen. Això comporta grans dificultats a l'hora de remuntar aquesta situació, ja que només es pot generar una resposta en aquest sentit si s'és conscient de les dificultats reals. I ens preguntem: com ha de ser de pesada la llosa si només la carregues tu?

Finalment, hem vist que, en el context normatiu actual, el desplegament de les mesures contra el tall dels subministres està fent que moltes llars no siguin conscients que, tot i que es tracta d'una pròrroga del pagament del deute, aquest no queda condonat. Passa el mateix amb deutes amb l'Administració local (IBI, escombraries). Això ho hem contrastat amb els

serveis municipals que hem entrevistat i ho hem vist també en l'exploració del tipus de deute que les persones verbalitzen.

Per tot això podem afirmar que, més enllà de la situació de deute que hem pogut mesurar en aquest estudi, ens trobem amb la impossibilitat d'abastar la dimensió total de la situació, ja que hi ha un **deute invisible**. És aquell que, tot i que existeix, no és assumit com a tal perquè s'activa un mecanisme de defensa psicològic que l'evita, es desconeix l'abast de la situació econòmica real de la llar o es considera que hi ha deutes que no ho són.

Hi ha dos aspectes que tenen a veure amb la invisibilitat. El primer té relació amb les **despeses invisibilitzades**, aquelles que es generen perquè es busca una alternativa al mercat en la resolució de la necessitat. Es concreten, per exemple, a cobrir l'habitatge amb l'ocupació o a tenir els subministraments «enganxats». Ja vam constatar, en la presentació de la nostra memòria 2016, que hi ha nombroses famílies que viuen en **habitatges ocupats**. Davant la impossibilitat de cobrir les despeses derivades de garantir-se un sostre (lloguer i subministraments), moltes persones opten per ocupar un habitatge, amb totes les dificultats que això pot suposar: risc d'accidents domèstics perquè tenen els subministraments «enganxats», tensions amb les comunitats de veïns, por del desnonament...

L'altre aspecte vinculat a la invisibilitat és **l'economia submergida o economia de subsistència**, molt present en la nostra societat. Ha estat la via de sortida per complementar, en molts casos, ingressos insuficients de les prestacions públiques o de feines mal remunerades, però també l'alternativa a aquells que, pels deutes impagats, es veuen afectats per embargaments de nòmina. Aquest fenomen afecta plenament la resposta que podem donar com a societat a les necessitats dels ciutadans, ja que el fet que les persones que treballen no ho facin de manera regular afecta les cotitzacions de prestacions

que garanteixen protecció als treballadors (baixes, atur i, a la llarga, jubilacions) i redueixen la capacitat econòmica de l'Estat per crear polítiques públiques de qualitat. També, en casos de situacions d'irregularitat documental, és l'única via de subsistència.

5 | Posicionament de Càritas: De l'ofec a l'esperança

Càritas té com a missió acollir i acompanyar les persones vulnerables en el seu desenvolupament personal, i també incidir en les causes de la pobresa i treballar per la justícia social. La realitat de les persones sobreendeutades que es veu reflectida en aquest estudi ens interpel·la a exigir polítiques que afavoreixin el bé comú i formes de redistribució més justes. Volem alçar la veu en defensa de les persones que es troben en situació de pobresa o d'exclusió social i impulsar mesures adequades i eficaces que contribueixin a la transformació social.

Aquest estudi té com a objectiu fer visible la situació social de les persones sobreendeutades, però també fer propostes per millorar aquesta situació. Les propostes s'agrupen en blocs en funció de la temàtica que cal abordar. Alhora, es concreta quines accions es poden portar a terme i a quins agents correspondria la intervenció.

DE MANERA CENTRAL, SITUACIÓ EN RELACIÓ AMB EL DEUTE DE LES LLARS:

Tot i la vigència de la llei de la segona oportunitat, n'hem constatat un desconeixement generalitzat, així com de les pos-

sibilitats d'acollir-s'hi, per part de persones que es troben atrapades en una situació de sobreendeutament. Normalment tampoc són conscients de la solució que comporta l'extinció dels deutes.

La introducció de la llei de segona oportunitat l'any 2015 va suposar un canvi de paradigma important. El mecanisme d'exoneració de deutes s'havia introduït a la cultura jurídica anglosaxona des de feia segles i als països occidentals feia dècades que ja s'estava aplicant. La tardana introducció a l'Estat d'aquesta mesura podria explicar alguns fenòmens socials com l'elevat sobreendeutament i la creixent desigualtat social. Amb la vigència d'una mesura com la segona oportunitat, i l'exoneració del deute en cas d'insolvència, sembla obvi que s'hauria contribuït a evitar que, per part de les entitats financeres, es fomentés el sobreendeutament de les famílies i la consegüent situació d'insolvència.

Aquesta llei no s'està utilitzant tant com altres lleis similars en el nostre entorn europeu. Ens movem en unes xifres d'uns 1.000 concursos de persona física l'any a l'Estat, mentre que a altres països les xifres són properes o superiors als 100.000 concursos, amb ràtios per habitant molt inferiors.

Algunes de les causes que fan que tinguin tan poc impacte en el nostre país són:

- Complexitat legislativa i manca de cultura.
- Rigidesa dels tràmits previs al concurs (negociar amb els creditors, patir la liquidació de tots els actius).
- Elevat cost de representació.
- Manca d'institucions públiques d'acompanyament als afectats.

- Manca d'un òrgan jurídic especialitzat en aquest sentit.
- Termini d'exoneració dels deutes molt llarg (5 anys).
- Manca de perdó dels deutes públics.

Davant d'aquesta realitat, proposem les mesures següents, agrupades en quatre grans àmbits:

1. Legislació (lleï segona oportunitat i altres procediments administratius)

A escala legislativa, proposem una modificació del procediment en diferents aspectes:

En primer lloc, cal simplificar-lo per tal de fer-lo més accessible a la ciutadania i també als diversos operadors jurídic, amb l'objectiu de facilitar-ne i estendre'n l'aplicació.

En segon lloc, cal reduir-ne els costos i garantir que les persones que tenen dret a l'assistència jurídica gratuïta no hagin de satisfer cap quantitat, ni per l'accés ni per la tramitació del procediment concursal.

En tercer lloc, s'ha d'ampliar l'àmbit de l'exoneració i aclarir que els crèdits públics també són inclosos en l'exoneració. D'aquesta manera es podrà acabar la situació d'embaraments a les famílies per deutes contrets amb l'Administració pública, els quals els dificulten sortir del cercle de pobresa.

A la Generalitat li proposem que impulsi la utilització del procediment concursal com a mesura d'obtenir la cancel·lació dels deutes. En l'àmbit dels serveis d'habitatge, consum o intermediació hipotecària, caldria que s'orientés els ciutadans en matèria de sobreendeutament, derivant cap al procés concursal en els ca-

sos d'insolvència que ho requereixin. Seria convenient un canvi de mirada de les oficines de serveis, com Ofideute, que a banda d'una gestió relacionada amb l'habitatge podrien convertir-se en Oficines de Segona Oportunitat. Així, assessorarien o acompanyarien en aquesta matèria, o podrien incloure de forma clara una referència a aquesta opció, posant l'èmfasi no tant en la gestió d'uns deutes impagables, sinó en l'oportunitat contrastada de cancel·lació del deute.

Cal garantir també que, a les persones que es troben en situació de sobreendeutament, que siguin insolvents i que vulguin accedir al procediment concursal, se'ls garanteixi el reconeixement del dret d'assistència jurídica gratuïta, especialment en aquells casos en què, tot i superar el llindar d'ingressos establert, la situació familiar o l'existència de càrregues o embargaments ho exigeixi. Cal tenir en compte sempre l'excepcionalitat de la petició d'advocat d'ofici per a un procediment que està dirigit a cancel·lar els deutes però que comporta la prèvia liquidació dels actius del deutor.

En un altre àmbit, però dins les mesures d'impuls, és convenient que en els serveis que gestionen la renda garantida de ciutadania i altres prestacions socials es derivi a les oficines que assessorin sobre segona oportunitat. Així, es buscaria una resposta a la situació que arrossegueu les persones sobreendeutades, a banda que es garantirien uns ingressos mínims per sortir de la situació de precarietat.

També demanariem a les **administracions públiques** l'«exempció» d'ofici d'alguns pagaments, seguint el que es va fer amb el copagament de la targeta sanitària. Adoptar les dades fiscals i també d'ofici per evitar l'augment de deutes contrets amb l'Administració, evitar recàrrecs per demora de pagament i buscar un procediment senzill per beneficiar-se d'ajuts socials de cobertura de necessitats essencials en les llars serien mesures que, en una fase inicial, podrien estar vinculades a la renda garantida.

2. Polítiques transversals: millora d'ingressos de les llars

El que ens ha deixat clar aquest estudi és que, **encara que es resolgui la situació del deute de les llars, cal que paral·lelament millori la seva capacitat econòmica per tal d'assumir les despeses.**

Un primer pas és, en molts casos, la **renda garantida**, però cal continuar treballant per tal que el treball sigui digne i les remuneracions que es rebin també ho siguin. El període de la crisi ha fet que, com a societat, acceptéssim la reducció de les condicions laborals.

Cal una renda garantida protegida, inembargable i que serveixi per assegurar la subsistència de les persones i el cobriment de les necessitats bàsiques, però que no calgui utilitzar-la per cobrir deutes.

En relació amb la renda garantida, cal anar-hi introduint aspectes de millora, com el fet que, en llars no monomarentals, s'hi pogués accedir amb rendes de treball insuficients. També, en casos de joves extutelats o en situacions de molta vulnerabilitat, s'hi podria accedir sense haver d'esperar a tenir 23 anys, i si un perceptor de la renda trobés una feina amb uns ingressos inferiors a aquesta, caldria que el complement fins a arribar a la quantitat concedida no fos per 6 mesos. Mantenir aquest plus incentivaria la gent a buscar feina.

Igualment, en la seva aplicació, s'hauria de mirar de compensar d'alguna manera les llars que tenen despeses pel fet que algun dels membres comença a treballar (transport, cangurs...). Aquest sobre esforç moltes vegades desmotiva les insercions laborals.

Demanam als **agents socials**, tant patronals com sindicats, que continuïn treballant per introduir millores en les condicions salarials, especialment dels sous més baixos, ja que així evitarem futures situacions de sobreendeutament.

Des de Càritas, igual que ho fan altres entitats socials, continuarem treballant en campanyes de sensibilització en aquest sentit, com és el cas de la del treball digne.

3. Incidència Social

Des de Càritas, partint del rigor d'aquest estudi, volem fer visible la situació de les persones sobreendeutades, i revertir, així, la imatge de culpabilitat que sovint els acompanya. Paral·lelament, pretenem impulsar un gran acord social i generar sinergies amb institucions públiques i privades per tal de fomentar i estendre el coneixement i l'ús de la llei de segona oportunitat.

A les organitzacions socials i de la societat civil els proposem un acord social que parteixi del reconeixement de la problemàtica del sobreendeutament, del foment del coneixement i ús de la llei de segona oportunitat i de la integració a la cultura financera la idea que, en situacions d'insolvència, els deutes es poden cancel·lar per facilitar que la persona torni a començar.

També volem encetar accions orientades a aconseguir que, mitjançant la sensibilització, es reverteixi la imatge de culpabilitat dels qui es troben en aquesta situació.

Per començar a treballar en aquest sentit, des de Càritas volem iniciar una experiència pilot en relació amb l'acompanyament de les llars que es troben en situació de sobreendeutament.

Volem estendre els serveis amb què acompanyem les persones en situació de sobreendeutament que arriben a Càritas per tal d'acompanyar-les també en la tramitació inicial de la segona oportunitat.

Cal, alhora, formar les persones voluntàries o contractades que en els serveis d'acollida tracten diàriament amb persones en situació de sobreendeutament.

En aquest punt caldria comptar amb la col·laboració del Consell de l'Advocacia Catalana per tal de desenvolupar noves accions de forma conjunta.

També volem estendre espais formatius adreçats a les persones sobreendeutades que es troben en situació de pobresa o exclusió social. Així, mentre es desenvolupa el procés d'acompanyament i reconeixement de les seves potencialitats, se'ls ofereixi més coneixement de les mesures que es poden emprendre i de les eines de millora de competències en matèria de gestió financera. Així s'aconseguirà que siguin agents de difusió i sensibilització de la segona oportunitat.

4. Polítiques transversals: habitatge

Creiem que cal pensar **alternatives en les polítiques en relació amb l'habitatge** per tal d'evitar futurs processos de sobreendeutament en l'accés a l'habitatge (tal com va passar durant el període de la bombolla immobiliària, cosa que es pot tornar a produir) i també per fer front al fenomen de l'ocupació.

Cal que es faci efectiu com a tal el dret a l'habitatge que es recull a la Constitució, creant realment una xarxa d'habitatge públic de qualitat que faci possible un accés a l'habitatge econòmic i en sintonia amb les capacitats econòmiques de les famílies, com passa a altres països. Cal que l'accés a l'habitatge no aboqui les famílies a accedir-hi per mitjà d'un crèdit hipotecari (que en molts casos és l'avantsala a una descompensació de les seves despeses) o que els allunyi d'un mercat del lloguer cada vegada més descontrolat.

Cal que l'Administració pública explori mesures per controlar el preu del lloguer i mirar de fer efectives les figures de propietat temporal i compartida que recull de Codi Civil Català i que han sorgit amb la voluntat de crear una alternativa al mercat immobiliari ordinari, que sigui assequible per més persones. Aquestes me-

sures han de permetre adquirir un habitatge només comprant-ne una part i pagar la resta progressivament i sense endeutar-se, o bé comprar un habitatge pel temps que es necessiti. Aquestes modalitats aprofiten la flexibilitat del lloguer i l'estabilitat de la propietat i s'orienten a persones que no poden rebre ajuts ni recórrer al mercat lliure.

 Cáritas
Española
Editores